

Lirică românească în America... sub *Semnul Isar*

Emanuela ILIE

Nu cred că ar exista o antologie serioasă a liricii diasporei românești care să îl omită pe Theodor Damian; la fel, probabil că și coordonatorul unui tom care să conțină cele mai reprezentative poezii religioase l-ar lua în considerare pe doctorul în teologie (la Fordham University, New York, din 1993 și la Universitatea București, din 1999). Căci Theodor Damian, fervent susținător al vieții spirituale românești de peste ocean (e fondator și director al unor periodice din New York și Lausanne, președintele Institutului român de teologie și spiritualitate ortodoxă și al cenaclului literar „Mihai Eminescu” etc.) este în egală măsură un poet de o prolificitate neîndoielnică, după cum o demonstrează cele peste zece cărți publicate începând cu 1998. Amintesc, dintre ele, doar *Liturghia Cuvântului* (bilingv), Tremain, Klamath Falls, OR, 1989, *Ispita rânii*, Editura Limes, Cluj, 2001 și *Calea Împărăției* (bilingv), Editura Timpul, Iași, 2000, ultima obținând Premiul Festivalului Internațional de Poezie Religioasă la Deva, în 2001.

Teologul a cărui voce se face auzită din 1993 în amvonul parohiei ortodoxe române „Sf. Ap. Petru și Pavel” din Queens, New York, revine în atenția publicului român cu un nou volum de poezie, așezat acum sub *Semnul Isar* (titlul exact al cărții apărute în colecția Biblioteca Românească: *Semnul Isar. Poezii*. Cu o prefață de Vasile Andru, Editura Paralela 45, 2006, 108 p.). Adică în aceeași descendență așteptată, pentru cei ce-i cunosc opera anterioară, a poeziei așa-zis religioase, izvorâte din conștiința așezării sub însemnul divinului a întregii existențe, de altfel destul de tumultuoasă pentru un prelat (un „neastâmpărat al Duhului Sfânt”, cum foarte inspirat îl numește Bartolomeu al Clujului, în *Prefața* la o carte de meditații, *Răsăritul cel de sus*, apărută tot în 2006, la Editura Viața Creștină, București). Theodor Damian are însă cu siguranță conștiința faptului că poezia religioasă nu se poate scrie decât cu aceleași instrumente – tematizate sau nu – cu care s-a scris întotdeauna genul, începând cu, să spunem, Vasile Voiculescu, Nechifor Crainic sau Andrei Ciurunga și terminând cu Ștefan Amariței, Miron Kiropol ori Gabriel Chifu. O dovedește, printre altele, existența, în subtext, a unor subtile note livrești; unele cu surse ușor identificabile, ca în scurtul poem în care se amestecă, firesc, replici goetheene și bliagene („Așa sună întrebările de pe Isar/ știu că nu știu nimic/ pare că-i adevăratul răspuns/ în jocul nostru/ de-a pătrunsul cel de nepătruns”) sau în posibilă replică la *Scrisoarea* blagiană („Mamă, mamă/ viața mea ca o carte/ pe care tu o scrii/ și eu o citesc” etc.), altele mai greu de identificat, transformând în orice caz textele în fragmente de dialog cu figuri emblematică ale formării spirituale ale autorului: Sfântul Augustin, Jacques Ellul, Anoushka von Heuer, Andru, fratele Ioan Gâf-Deac sau fratele Artur. În treacăt fie spus, tot (inocentul?) joc intertextual, drag, cum se știe, tuturor optzeciștilor, face ca unele versuri să capete o turnură aforistică, sapiențială, în alcătuirea unui cod filosofic românească, instaurat încă din *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* și splendidul triptic din *Divanul* celui mai cunoscut principe moldav umanist. Deși nu

cultivă calamburul și refuză, cu obstinație, aș zice, hazardul asociațiilor lingvistice spectaculoase, ca mulți dintre congenerii săi, Theodor Damian lucrează cu migală filigranul versului, făcând uneori să rezulte aforisme prin care se exersează, până la urmă, și inteligența cititorului contrariat să constate, în cele din urmă, că textul poetic provine dintr-o zonă a interiorității în care tensiunile, clocotele, turbulențele substanțializează metafizicul, interogativul ontologic: „uitatul la cer a fost mecanismul/ care l-a făcut pe om/ să meargă pe două picioare”; „cu o adormire toți suntem datori”; „oamenii curg unii printre alții/ ca niște travestiți îngeri” ș.a.m.d.

Urmează întrebarea, legitimă în context: ce-ți mai rămâne de făcut în momentul în care ții cu tot dinadinsul să te remarci între adepții, în declarații ori în fapt, ai formulei lirismului așa-zis mistic? Unii ar vedea o soluție posibilă în textualism, veritabilă obsesie a poeților ultimelor decenii, incluzându-i aici chiar și pe nou-veniții în plutonul milenarist; că experiența religioasă se poate converti, și chiar cu șanse reale de reușită, în experiență textuală o dovedește, de pildă, creația lui Gabriel Chifu, mai exact suficiente texte din volumul *La marginea lui Dumnezeu*. Or, Theodor Damian este un bun cunoscător al poeziei actuale – după cum mai mult intuitiv o poate presupune chiar și cititorul inocent al textelor poetice și, cu totul justificat, cine deschide *Roua cărților – o hermeneutică teologică în context literar*, volum care îi arată veleitățile critice evidente. Iar unui poet dublat de un bun critic al fenomenului literar, nu doar al diasporei, nu-i putea scăpa soluția textualismului, posibilitatea de a-și impregna textele cu un substrat textualist suficient de bine dozat (încât să nu determine, și în cazul lui, o inflație de recenzii care să valorifice aproape exclusiv filonul de gen). Mai mult, am senzația că autorul persiflează pe undeva metoda la care apelează chiar și unii din confrății, teologi sau nu, care aleg formula lirismului mistic; înțelege, în orice caz, cât de subtil – și de minimalist, în sensul bun al termenului – în fine, cum anume trebuie să se transforme experiența ontologică și cea religioasă în experiență textuală: „aceasta este cu adevărat aventură/ când cari isihaii în literatură”. Avertisment subtil, în definitiv, asupra măsurii necesare, atât în actul scriptural, cât și în cel interpretativ... Revin însă la întrebarea inițială privind originalitatea, posibilitatea de a „infuza”, ca să folosesc un barbarism critic în vogă, discursul liric cu un *ce* caracterizant, care să probeze individualitatea auctorială. Ei bine, Theodor Damian pare a propune, cel puțin în ultima sa carte, *Sub semnul Isar*, o altă soluție: suprapunerea, măcar parțială, dacă nu chiar totală, a lui *homo biographicus* peste *homo religiosus* (prelungit anterior în *homo poeticus*, firește); transparența în poezie, altfel spus, a experimentalului individual, aici boala și lupta cu moartea, trăită într-un sanatoriu german, deși experiența propriei suferințe fizice, vom vedea, trece, cum este și firesc în poezia de gen, pe planul secund.

Formula scripturală pentru care optează propriu-zis Theodor Damian în volum este iarăși folosită uneori cu asupra de măsură în lirica actuală, deși e mai puțin obișnuită în poezia de gen: cea diaristică. Fără titlu, curgând, firesc, unele din altele, uneori chiar uzând de principiul reluării anumitor structuri lexicale finale dintr-un text în incipitul textului următor, poemele par file dintr-un jurnal al supraviețuirii mentale, dar și trupești, într-un spațiu predispus recluziunii interioare și exacerbării suferinței de a fi, mai ales de a fi vulnerabil. Experiența bolii autorului este percepută ca una a dublei suferințe, căci suferința proprie este dublată de cea a celorlalți, și dacă cele două nu pot fi cuantificate exact, ca intensitate cel puțin, cu siguranță că ochiul interior al suferindului-poet le vede cu totul distinct. Fără îndoială, grație unei sensibilități aparte,

propriu unui prelat înzestrat cu aptitudinea de a se lăsa locuit de complinirea poetică, subsecventă celei divine, desigur „totalitare”. Omul care se erijează în mesager al divinității rămâne însă generic legat de teluric. Din când în când, autorul se lasă de aceea contaminat nu atât de propria suferință, cât de durerea celorlalți; lipsită de orice urmă de baudelairiană noblețe, aceasta este, în fond, o aspră aducere aminte a pedepsei universale pentru păcatul originar. De altfel, întreaga umanitate ce apare în volum este una ce percepe acut rana trupului și, în același timp, vocația taumaturgică a celui ce le însoțește, aparent tacit, veritabilul periplus prin lumesc. „Doamne, ia-i durerea femeii/ de-alături/ că nu mai poate/ a strigat toată noaptea/ trimite-i altfel de îngeri/ s-o poarte spre Isar/ spre Izvorul Tămăduirii/ acolo unde se-nnoiesc barierele firii”. Sau le devine un confesor capabil a exorciza, prin ascultarea dublată de o meditație subsecventă asupra condiției umane, durerea fizică, dar și cea psihică. Exemplul cel mai elocvent, din acest punct de vedere, este cel al tânărului croat „cu șine de fier în mâini/ și-n picioare/ care noaptea nu poate dormi/ că vede numai morți cu burțile tăiate/ și cu măruntaiele scoase/ vai de pielea lui cusută peste tot/ vai de săracele-i oase/ ne uităm din paturile noastre/ pe fereastră spre vârfurile de castani/ și-mi povestește de fratele său mai mic/ pierdut în război la paisprezece ani.”

Doar în aparență, totuși, suferința implicită presupusă de căderea în lumesc, de perceperea din ce în ce mai acută a durerilor trecătoare, dar extrem de intense, trece în prim-planul discursului liric. E adevărat că te poate înșela, de pildă, recurgerea frecventă la o poetică a rupturii, a despărțirii; la fel, faptul că *trecerea, rana, surghiumul, oasele frânte* devin din ce în ce mai des metaforele-simbol dominante și însemnul liric al pierderii nedorite, deși temporare, a credinței desăvârșite spre care aspiră, firesc, poetul. În fine, la fel de adevărat e faptul că toposul-cheie în volum, spitalul, „ca o insulă pe Isar”, „locul pe care-l ocolim/ dar de care avem nevoie neapărată/ sau poate apărată” este, prin definiție, spațiul cel mai încărcat cu sugestii provenind dintr-o zonă a permanentei atrofieri a eului, de sine dar și de lume, a angoasei generalizate (deși ar trebui să substituim termenului cel de teroare, angoasa având aici un obiect bine definit, determinat, firește, de permanenta proximitate a morții). Nici nu e de mirare, de altfel, că aici până și „personajul” liric este uneori bântuit de spaime atavice sau de spectre ciudate. Dar în esență rana, durerea fizică e mai mult decât experiența unei alte percepții („De la etajul patru al spitalului/ văd lumea altfel/ are gust bun și amar/ numai vârfurile copacilor mulți/ și distanța de cer diferită”), e un alt mijloc de a înțelege sensul acestui periplus prin lumesc, infern al cărnii în suferință, prin care este însoțit de Descartes, cum odinioară Dante de Vergiliu. Nici un *dubito* nu își are locul aici, ci doar un *cogito* sinonim, finalmente, cu un *credo* mai presus de orice îndoială: „Descartes mă-nsoțește/ îmi povestește cum dreapta judecată și credința/ sunt una/ așa cred și eu/ *Cogito ergo sum/ Cogito* nu se bate cu *credo/ sunt* ca cele două brațe cu care Tatăl lucrează” etc.

Preotul nu-și cântă de aceea agonia mai mult fizică decât în măsura în care ea se poate deveni un mijloc de purificare, iar experiența limitei, a cumpenei este investită cu același rost adânc: „cine a mai auzit/ de un mormânt al nesticăciunii/ ce taină este aceasta/ numai cel ce trece prin moarte/ va ști” sau „prin pustia morții patruzeci de ani/ sau o viață/ trebuie să mori ca să trăiești/ viața ca dar”. Se explică, astfel, convertirea permanentă a spațiului liric într-un teritoriu populat de îngeri; deși nu s-ar putea vorbi despre o autentică angelocrație, ca în, de pildă, *Îngerul căzut* al lui Adrian Alui Gheorghe, figura angelică este plasată aproape de centrul vital al ideții lirice. În cele

mai multe dintre confesiuni, subiectul liric, tinzând permanent, mărturisindu-și de fapt apetența pentru o comunicare dezinhibată cu sacralitatea, împărtășește și alterității umane conștiința existenței unei duble forme de revelare a acestei entități în care se încorporează divinul: pe de o parte, îngerii care „curg și răsar/ uneori fără să-i vedem/ pentru că sunt tot timpul cu noi”, și, pe de alta, oamenii-îngeri, îndeosebi cei cu vocație taumaturgică: „îngeri ce poartă veșnicia-n aripă/ îngeri de dimineață, de zi și de seară/ îngeri de noapte/ toți albaștri ca-n Chateau de Bossey”. Ambii îl însoțesc, transformându-i ziua, începând cu „ora șapte punct dimineața”, când „șapte îngeri albaștri și îngerite/ în halate albe/ vin la patul meu de la recuperare/ vorbind între ei și foșnind hârtii/ vorbesc în germană și-n medicală”, dintr-un timp al urgenței interioare într-unul al refacerii, al purificării continue, dar o purificare însoțită de o luciditate care sporește, care devine însăși garanția speranței.

Înțelegem, finalmente, că spațiul durerii poate deveni, și în cazul lui Theodor Damian chiar devine, teritoriul revelării unui continuu extaz al spiritului: „crede și mergi înainte/dacă tot trebuie să mori/ să nu fii niciodată pe loc/ moartea te prinde mai greu/ când înaintezi/ mergi înainte și crezi”, deși „uneori moartea obosește și ea/ pe calea împărăției alergi/ ca fericitul Augustin cântând și înaintând” etc. Finalitatea traseului interior nu este astfel străină de taina miraculoasă a Logosului și a Învierii – pe care o(re)trăiește la fiecare ieșire (citește depășire a suferinței fizice) din spațiul recluziunii, spre un *soare* al vindecării: „Bolnavii au ieșit afară/ am ieșit și eu la soare/ ca fluturele ce-n trei zile moare/ trei zile sau trei veacuri/ trei veșnicii și mai bine/ să nu ai alți dumnezei/ în afară de Mine/ am ieșit lângă Isar la soare/ să mișc slăbitele mele picioare/ ce interesant e să poți păși/ și să ai îngerul alături/ îngerul cel bun/ care te ține de mână/ ca să nu se lovească de piatră piciorul tău/ care îți explică tainele lumii acesteia/ și te păzește de cele rău”. Metaforei *ieșirii la lumină* i se alătură, fericit, cea a *privirii*, ochiul fiind, în textele lui Damian, cel privilegiat să integreze ființa în univers, în fond să conducă trupul și implicit spiritul spre apa purificării, râul Isar, cel invocat aproape în fiecare pagină.

În esență, așadar, poetul este conștient de faptul că timpul (unul al durerii) și spațiul (unul al vindecării de suferința fizică, cum am văzut) sunt abolite de o altă realitate, cea a revelației mereu așteptate, a orei în care orice simbol al trecerii lumești se convertește în miracolul percepției sacralității. În care „Clopotele sună ca o chemare ce vine/ din veșnicii/ te duci sau nu te duci la Cină”, iar răspunsul la această nouă interogație existențială este dat imediat, printr-un mijloc cunoscut oricărui practician al retoricii sacre: exemplaritatea traseului spiritual al duhovnicului pentru novice („cerul e încă deschis/ fiecare clopot face o gaură-n cer/ cu sunetul lui/ pe acolo se poate intra/ mă iau după dâra de sunet/ și ajung direct la cină/ am impresia că întunericul a murit/ că mă aflu într-o altă lumină/ într-o altă zi”).

În ziua a opta, cea a „doxologiceii cine”, autorul nu-și refuză nici miracolul conținut în Poezie, veritabil „tunel al timpului”; nu un tunel oranj, prin care să se perceapă esențele universului, ci mai mult unul care să mărturisească, în sens teleologic, miracolul întâlnirii, al Marii Întâlniri mântuitoare, de fapt: „Tunelul meu trece prin München/ Löwenbräu, Löwenbräu/ îngerul sare când poate să facă/ un bine/ la început nu știi ce s-a întâmplat/ dacă e acceptabil sau e de rău/ după aceea însă îți dai seama/ și binecuvântezi capitolul 15873/ al Facerii Lumii/ acela e capitolul tău/ al întâlnirii cu îngerul”. Și, deși apare o singură dată în carte, la fel de interesantă e sugestia unui

poem-tunel între spații geografice, implicit între spiritualități, ceea ce nu ar exclude deloc ideea unui ecumenism posibil și prin poezie: „Poemele mele,/ ca un tunel în Carpați/ trebuie să trec prin ele/ cu luminile aprinse/ nu mai știu câți ani am săpat/ în roca muntelui albastră/ cum sapă privirea stânjelul aprins/ cum își sapă găurile negre/ traseul/ în privirile astrelor” etc.

Concluzia cu care se încheie periplul poetic prin acest veritabil infern al suferinței, cum am văzut, epurate, convertit finalmente, conform unei dialectici cunoscute, subtil individualizate, într-un paradis (supra)mundan, este o dovadă în plus a faptului că lirica lui Theodor Damian rămâne, până la urmă, una a captării esențelor în și prin cuvântul devenit rugăciune: „Isihia, Isihia/ ce frumos ne pândește în cuvânt/ poezia/ Isihia, Isihia/ din tine se naște cu adevărat poezia/ trebuie să arzi mult pe rugul tăcerii/ să duci cărbune încins/ apoi să te așezi credincios în cuvânt/ și să știi să aștepti”...

Lyrique roumaine en Amérique... Sous le signe d'Isar

Le dernier volume de Theodor Damian, prêtre et écrivain roumain qui vit aux Etats Unis, *Sous le signe d' Isar*, coupe quelques files d'une sorte de journal de la souffrance physique et psychique du poète dans un hôpital devenu un enfer postmoderne où même la poésie devient sujet d'interrogation. Le temps et l'espace de la douleur sont ainsi abolis par la réalité de la révélation chrétienne. Le livre est une forme de témoignage du miracle de la perception de la sacralité par un poète qui garde la spiritualité orthodoxe au-delà des bornes géographiques.

*Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România*

